

FRIBŪRO UNIVERSITETO DRAUGIJOS „LITUANIA“ ŠALPOS FONDAS

ALGIMANTAS KATILIUS

XX a. pradžioje užsienyje studijavusiems jaunuoliams buvo labai svarbu gauti lėšų studijoms. Tai buvo daroma įvairiais būdais. Vienas iš būdų užsitikrinti materialinę studijų padėtį, buvo organizuota veikla. Dėl to vienas iš besikuriančių studentų draugijų tikslų buvo tvarkyti gaunamą paramą. Šiame straipsnyje bus kalbama apie 1919 m. Šveicarijoje Fribūro universitete įsikūrusį draugijos „Lituania“ Šalpos fondą¹. Tačiau prieš pradėdant kalbėti apie šio fondo įkūrimą ir veiklą, reikėtų apžvelgti, kaip studentų organizuotas rėmimas klostėsi iki tol.

XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje padaugėjo užsienyje studijuojančių jaunuolių iš Lietuvos. Ypač daug studijuoti vykdavo į Šveicariją. Pirmasis lietuvis studentas į Fribūro universitetą atvyko 1895 m. Tai buvo kunigas iš Seinų vyskupijos². Iki 1935 m. Fribūro universitete studijavo apie 110 lietuvių studentų³. Pirmosios lietuvių studentų draugijos ir susikūrė Šveicarijoje. Iš katalikiškų draugijų pirmiausia reikėtų paminėti Fribūro universitete 1899 m. lietuvių studentų įsteigtą „Rūtos“ draugiją, kuriai priklausė dauguma šiame universitete studijavusių lietuvių studentų. 1915 m. rudenį draugijos „Rūta“ pavadinimas buvo pakeistas į „Lituania“. Nors Fribūro universitete 1899 m. studijavo vien studentai kunigai, tačiau „Rūtos“ draugijos steigimui impulsą davė iš Ciuricho atvykęs studentas pasaulietis Juozas Petrusis⁴. Jo iniciatyvai priklauso studentų organizuoto rėmimo idėja. 1899 m. birželio 24 d. „Rūtos“ susirinkime Petrusis pasiūlė organizuoti

¹ Archyvuose dokumentuose vartojamas pavadinimas *Susišelpimo fondas*. Straipsnyje vartojamas pavadinimas *Šalpos fondas*, išskyrus citatas.

² Plačiau žr. Algimantas Katilius, *Katalikų dvasininkijos rengimas Seinų kunigų seminarijoje (XIX a. – XX a. pradžia)*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2009, p. 294–295.

³ „Fribourg“, in: *Lietuvių enciklopedija*, t. 6, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1955, p. 395.

⁴ Lietuviai studentai Fribūro universitete Šveicarijoje draugovėse „Philaretia“ ir „Rūta“ 1895–1907 m., in: *Kauno arkivyskupijos kurijos archyvas*, (toliau – KAKA), Nr. 373, l. 11.

draugija: „tarpe lietuvių užrubežyje Amerikoj ir Europoje draugystės dėl šelpimo lietuviškos jaunuomenės mokinančiosios užrubežyje“⁵. Šiai idėjai buvo pritarta ir kitame „Rūtos“ susirinkime liepos 1 d. studentas Juozapas Stankevičius (slapyv. Montvidas) perskaitė pranešimą „Balsas lietuviškos jaunuomenės, mokinančiosios užrubežyje į lietuvius užrubežyje“, kuriuo užsienyje gyvenantys lietuviai buvo kviečiami šelpti užsienyje studijuojančius jaunuolius⁶. Šiek tiek pataisytas tas pats tekstas buvo nusiųstas į JAV leidžiamą laikraštį *Lietuva*.

Pirmoji studentų šalpos draugija buvo įkurta JAV. 1900 m. Pitstone, Pa., kunigai Antanas Kaupas, Juozas Kaulakis, Vincas Kudirka, Jonas Kuras, Vaclovas Matulaitis, Antanas Milukas, Simonas Pautienius, Mykolas Šedvytis, Vincas Varnagiris, Jonas Žilinskas, Bronius Žindžius įsteigė „Motinėlės“ draugiją; pilnas pavadinimas – „Amerikos lietuvių katalikų apšvietos draugija „Motinėlė““⁷. Draugijos tikslas: „Iškariauti Lietuvai ir lietuviams žodžio laisvę, tikėjimo laisvę, nepriklausomybės laisvę, gaivinti tautos supratimą per mokslą“. Dėl to „Motinėlė“ numatė, kad „[g]elbės materialškai besimokančią jaunuomenę, kuri paskiau dirbs tautos ir tautybės labui“. Taip pat buvo žadama „[š]elpti nusipelnusius rašytojus reguliariomis algomis arba dovanomis, skelbti konkursus“⁸.

Draugijos nariai buvo dviejų rūšių – aktyvieji ir rėmėjai. Aktyvieji pagal mokamą mokestį buvo trijų kategorijų. Vieni mokėjo 10 JAV dolerių arba 10 rublių stojamąjį mokestį ir 12 dolerių arba 12 rublių nario mokestį per metus, kiti – 5 dolerius arba 5 rublius stojamąjį mokestį ir 50 centų arba 50 kapeikų nario mokestį, tretieji – 1 dolerį arba 1 rublį stojamąjį mokestį ir 3 dolerius arba 3 rublius nario mokestį per metus⁹. „Motinėlės“ nariais buvo apie 100 kunigų ir kelios dešimtys pasauliečių. Iš organizacijų priklausė Fribūro studentų draugija „Rūta“, laikraštis *Tėvynės sargas*. Kun. Antanas Milukas, 1901 m. atvykęs studijuoti į Fribūrą, į „Motinėlės“ draugiją įrašė ten studijavusius kunigus: Jurgį Matulaitį, Motiejų Gustaitį, Joną Totoraitį, Antaną Jusaitį, Joną Naujoką, Antaną Civinską ir kt.¹⁰ Pirmoji stipendija buvo

⁵ *Ibid.*, l. 12.

⁶ *Ibid.*

⁷ *Amerikos lietuvių istorija*, redagavo dr. Antanas Kučas, Boston, Mass.: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1971, p. 185.

⁸ Juozas Končius, „„Motinėlės“ draugija“, in: *Amerikos lietuvių katalikų darbai*, Harrisburgi: Kunigų vienybės leidinys, 1943, p. 110, 112.

⁹ *Amerikos lietuvių istorija*, p. 186.

¹⁰ Juozas Končius, *op. cit.*, p. 112.

paskirta Fribūro universiteto studentui Povilui Griaužai (slapyvardis). Iš viso iki 1943 m. „Motinėle“ parėmė 43 studentus iš Lietuvos ir JAV¹¹. Tarp paremtųjų buvo kunigai Antanas Civinskas, Vincentas Borisevičius, Vincas Mykolaitis-Putinas, agronomas Vincas Totoraitis, Marija Pečkauskaitė, Pranciškus Dovydaitis, Stasys Šalkauskis.

Draugija tokiu pačiu pavadinimu – „Motinėle“ – buvo įkurta ir Lietuvoje. Iš pradžių ji buvo slapta, vėliau legalizuota. Slapta „Motinėlės“ draugija veikė nuo 1903 m.¹² 1903–1906 m. draugijai priklausė 119 kunigų ir du pasauliečiai¹³. Tarp narių buvo Aleksandras Dambrauskas-Jakštas, Jonas Mačiulis-Maironis, Kazimieras Šaulys, Juozas Tumas-Vaižgantas, Pranciškus Būčys, Vincentas Dargis, Jonas Totoraitis, Vincentas Dvaranauskas. Nuo draugijos veiklos pradžios iki 1907 m. pradžios buvo surinkta 1850 rub. 85 kap.¹⁴ Buvo paremta mažiausiai penki asmenys. Daugiausia lėšų gavo studentas Kazimieras Būga, jam net buvo skirta 35 rub. stipendija per mėnesį¹⁵.

„Motinėlės“ draugijos legalizavimas buvo pradėtas 1906 m. rudenį Kauno gubernijos draugijų reikalų įstaigoje. Prašymą registruoti „Motinėlės“ draugiją pasirašė Panevėžio vikaras Povilas Korzonas, kunigai Henrikas Laumenskis ir Pranciškus Tiškevičius, Panevėžio mokytojų seminarijos lietuvių kalbos dėstytojas Jonas Jablonskis, dvarininkas Valerijonas Antanavičius, miestiečiai Juozapas Kazakevičius ir Jonas Balčikonis. Įgaliotiniu tvarkyti reikalus buvo paskirtas kun. Kazimieras Šaulys. Kartu su prašymu buvo pateiktas įstatų projektas. Šie įstatai netenkino valdininkų ir buvo paprašyta juos pataisyti. Kun. Šaulys pataisytus įstatus Kauno gubernatoriaus kanceliarijai įteikė 1906 m. spalio 11 d. ir paprašė dar kartą registruoti draugiją.

Draugija buvo įregistruota 1906 m. gruodžio 1 d., o įstatai Kauno gubernatoriaus Piotro Veriovkino patvirtinti 1907 m. sausio 27 d. Draugijos tikslas nurodytas pirmame įstatų paragrafe: „suteikti materialines lėšas ta-

¹¹ *Ibid.*, p. 115–117.

¹² Kazimieras Šaulys, „„Motinėlės“ draugijos pradžia“, *Viltis*, 1907-11-7–20, Nr. 15, p. 4; plg. Arvydas Gaidys, „Lietuvių katalikų draugijų bruožai 1905–1907“, in: *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 7: *Atgimimas ir Katalikų Bažnyčia*, sudarytojai Egidijus Motieka, Rimantas Miknys, Vladas Sirutavičius, Vilnius: „Katalikų pasaulio“ leidykla, 1994, p. 271.

¹³ Arvydas Gaidys, *op. cit.*, p. 271.

¹⁴ Kazimieras Šaulys, *op. cit.*, p. 4.

¹⁵ Algimantas Katilius, „„Motinėlės“ draugija Kaune“, in: *Kauno istorijos metraštis*, 2006, t. 7, p. 87.

lentingiems lietuviams pasiekti aukštąjį specialųjį išsilavinimą¹⁶. Po įstatų registracijos 1907 m. vasario 21 d. Kaune įvyko steigiamasis „Motinėls“ susirinkimas. Slaptu balsavimu buvo išrinkti trys valdybos nariai ir trys kandidatai. Draugijos pirmininku išrinktas kun. Aleksandras Dambrauskas, kasininku – kun. Kazimieras Šaulys, sekretoriumi – kun. Antanas Alekna. Kandidatais išrinkti kunigai Juozapas Vailokaitis, Juozapas Bikinas ir Povilas Korzonas. 1909 m. buvo sudaryta revizijos komisija iš trijų asmenų: kun. Juozapo Skvirecko, kun. Konstantino Olšausko, kun. Pranciškaus Turausko¹⁷.

„Motinėls“ draugijos pirmininku per visą jos veiklos laikotarpį išbuvo prelatas Aleksandras Dambrauskas, keitėsi tik valdybos ir revizijos komisijos nariai. Draugija aktyviai veikė maždaug iki 1924 m., nors formaliai uždaryta tik 1932 m. spalio 8 d.¹⁸ Ją sudarė trijų kategorijų nariai: garbės, tikrieji ir talkininkai arba kandidatai į tikruosius narius. Narių kategorija priklausė nuo mokamos pinigų sumos arba nuopelnų draugijai. 1913 m. buvo 148 nariai, iš kurių 100 tikrųjų narių ir 48 talkininkai. Didžiąją narių dalį sudarė kunigai. Įstatuose nurodyta, kad veikimo teritorija – Kauno gubernija, bet draugijai priklausė ir Seinų bei Vilniaus vyskupijų kunigai. Iki Pirmojo pasaulinio karo daugiau kaip pusė tikrųjų „Motinėls“ draugijos narių buvo Seinų vyskupijos kunigai. Po Pirmojo pasaulinio karo įsijungė daugiau pasauliečių narių¹⁹.

Didžiąją draugijos pajamų dalį sudarė metinis 10 rub. nario mokeskis, o įvedus litus – 10 Lt. Tačiau būta atvejų, kad aukotos ir didesnės sumos. 1907 m. pajamos sudarė 270 rub. 23 kap., 1909 m. – 2023 rub. 59 kap., 1914 m. – 4032 rub. 19 kap., 1924 m. – 751 Lt. „Motinėls“ finansine parama pasinaudojo bent 84 asmenys. Parama buvo teikiama įvairiomis formomis – nuo vienkartinių išmokų iki stipendijos mokėjimo kiekvieną mėnesį. Daugiausia buvo remiami Rusijos imperijos aukštosiose mokyklose ir Vakarų Europos universitetuose studijuojantys asmenys. Galima paminėti šiuos paremtus studentus: Juozą Balčikonį, Leoną Bistrą, Kazimierą Bizauską, kun. Vincentą Borisevičių, Kazimierą Būgą, Joną Čiurlionį, Pranciškų Dovydaitį, Eliziejų Draugelį, kun. Mykolą Krupavičių, Vincentą Pečkauską, kun. Juozapą Stankevičių, kun. Joną Steponavičių, kun. Antaną Steponai-

¹⁶ *Draugijos „Motinėls“ įstatai*, Kaunas: Saliamono Banaičio spaustuvė, p. 3.

¹⁷ Algimantas Katilius, *op. cit.*, p. 89.

¹⁸ *Ibid.*, p. 92.

¹⁹ *Ibid.*, p. 93.

tį, Aleksandrą Stulginskį, Igną Šlapelį, Eduardą Turauską, Adomą Varną, Juozą Zikarą²⁰.

Reikia paminėti ir „Žiburėlio“ draugiją, kuri rūpinosi mokslus einančiu jaunimu. Ją 1893 m. įsteigė Gabrielė Petkevičaitė-Bitė ir Jadvyga Juškytė. Draugija gyvavo iki 1940 m. Apie „Žiburėlio“ draugijos tikslus rašyta:

Pirmasai „Žiburėlio“ tikslas – sudaryti savo inteligentiją – ilgainiui buvo permanytas. Draugijai liūdnais prityrimais teko išvysti, kad ne visi jaunikaičiai, kurie daug žada laiko savo žodį. Taigi buvo nuspręsta šelpti tik tie jaunikaičiai ir tokie talentai, kurie jau besimokydami savo darbais tėvynei atneša naudą. Be to draugija stengiasi į jokią politikos partiją nepriderėti ir šelpti visokios pakraipos jaunuomenę: ar tai būtų kunigas ar socialistas.²¹

Draugijos lėšas sudarė nario mokestis, aukos ir po mokslo baigimo šelp-tųjų grąžinami pinigai. Iki 1906 m. „Žiburėlio“ draugija veikė slaptai. Nuo 1895 iki 1906 m. liepos 1 d. jaunuoliams pašalpoms ir stipendijoms buvo išdalinta beveik 8000 rublių²². „Žiburėlio“ įstatai buvo priimti tik 1902 m. Valdžios institucijose „Žiburėlis“ oficialiai buvo įregistruotas 1907 m. sausio 14 d.²³ Net oficialiai įregistravus „Žiburėlį“, draugijoje buvo vedamos dvigubos draugijos knygos: vienos – vyriausybės atstovams, kitos – lietuvių visuomenei. Dažnai „Žiburėlio“ nariai ir šelpiami studentai buvo užrašomi slapyvardžiais, nes dalis jų valdžios buvo ieškomi kaip politiniai nusikal-tėliai²⁴. Draugijos centras iki Pirmojo pasaulinio karo buvo Vilnius, 1914–1918 m. centrai pasiskirstė keliuose vietose: Vilniuje, Šiauliuose, Panevėžyje, Peterburge. Po karo centras persikėlė į Kauną. Iki 1903 m. draugijai vadova-vo Petkevičaitė-Bitė, 1903–1906 m. Felicija Bortkevičienė ir Povilas Višinskis, 1906–1940 m. Bortkevičienė. Per 40 draugijos gyvavimo metų buvo sušelp-ta virš 300 asmenų²⁵. Tarp jų buvo šios asmenybės: Ernestas Galvanaus-kas, Rapolas Skipitis, Jurgis Šaulys, Augustinas Janulaitis, Petras Avižonis, Kazimieras Būga, Kipras Petrauskas, Adomas Varnas, Petras Rimša, Jonas Biliūnas, Povilas Matulionis, Petras Ruseckas, Adomas Staneika, Juozas Zi-

²⁰ *Ibid.*, p. 97–100.

²¹ Antanas Smetona, „Trumpa „Žiburėlio“ istorija“, *Vilniaus žinios*, 1907-02-13–26, Nr. 35, p. 1.

²² *Ibid.*

²³ Liudas Subačius, *Aplenkusi laiką: Felicija Bortkevičienė, 1873–1945*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010, p. 61.

²⁴ Juozas Audėnas, „Žiburėlis“, in: *Lietuvių enciklopedija*, t. 35, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1966, p. 270.

²⁵ Liudas Subačius, *op. cit.*, p. 62.

karas, kun. Antanas Viskantas ir kt.²⁶ Keletas pavyzdžių, kokios pašalpos buvo suteiktos: Jonui Biliūnui – 582 rub. 56 kap., Jurgiui Šauliui – 1229 rub. 31 kap., Juozui Zikarui – 1190 rub. 81 kap., Vincui Mickevičiui-Kapsukui – 724 rub. 43 kap., Juliui Janoniui – 440 rub. 45 kap.²⁷

Pirmojo pasaulinio karo metais JAV lietuvių politiniame seime Čikagoje 1914 m. rugsėjo 22 d. buvo įsteigtas Tautos Fondas²⁸. Tai buvo katalikų įkurtas fondas, o socialistai ir liberalai savo seime Niujorke įsteigė du atskirus fondus²⁹. Tautos Fondas buvo skirtas „[s]ušelpimui lietuvių nukentėjusių nuo karo ir Lietuvos autonomijos išgavimui“³⁰. Kazys Pakštas apie fondo įsteigimo reikšmę rašė: „Tautos Fondo įsteigimas buvo svarbiausias 1914 m. lietuvių išėvijoje įvykis, nes tam Fondui buvo lemta per energingą ir ištvermingą propagandą tapti didžiausia lietuvių private labdarinės organizacija“³¹. Tautos Fondo skyriai sparčiai steigėsi lietuvių gyvenamose kolonijose: 1916 m. buvo 50 skyrių, 1918 m. – 150 skyrių³². Fondui buvo gausiai aukojama. Pirmaisiais rinkliavos metais (1914 m. rugsėjo 23 d. – 1915 m. birželio 4 d.) surinkta 17 282,57 dol.; antraisiais metais (1915 m. birželio 4 d. – 1916 m. birželio 9 d.) surinkta 34 530,96 dol.; trečiaisiais metais (1916 m. birželio 9 d. – 1917 m. lapkričio 1 d.) surinkta 54 164,51 dol. Iš viso iki 1922 m. rugsėjo 1 d. Tautos Fondas iš savo narių surinko 590 136,91 dol.³³ Iš pradžių lėšos daugiausia buvo skiriamos nukentėjusiems nuo karo šelpti, o nepriklausomybės propagandai išleista mažiau. Reikalai pasikeitė 1918 m. ir vėlesniais metais: „pinigų poreikis daugelis įstaigų, dirbančių nepriklausomybės paruošiamąjį darbą: diplomatinės misijos ir biurai Vašingtone, Šveicarijoje, Paryžiuje ir kitur“³⁴. Iki 1922 m. rugsėjo 1 d. Tautos Fondo balansas buvo toks: kovai dėl nepriklausomybės (diplomatinei akcijai) išleista 306 886,47 dol., nukentėjusiems nuo karo šelpti – 115 766,37 dol., kultūros reikalams (mokykloms, stipendijoms) – 56 283,29 dol., organizacijos reikalams –

²⁶ Juozas Audėnas, *op. cit.*, p. 270.

²⁷ Liudas Subačius, *op. cit.*, p. 62.

²⁸ Vincas Liulevičius, „Tautos Fondas“, in: *Lietuvių enciklopedija*, t. 30, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1964, p. 457.

²⁹ Kazys Pakštas, „Lietuvių amerikiečių kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės“, *Židinys*, 1938, Nr. 5–6, p. 636.

³⁰ Vincas Liulevičius, *op. cit.*, p. 30.

³¹ Kazys Pakštas, *op. cit.*, p. 637.

³² *Ibid.*

³³ *Ibid.*, p. 638.

³⁴ *Ibid.*

36 677,73 dol. Iš viso minėtiems reikalams – 514 613,86 dol.³⁵ Tautos Fondas rėmė ir studijuojančius jaunuolius. Iš viso paremta apie 100 jaunuolių iš Lietuvos ir JAV³⁶. Toliau aptarsime Fribūro universiteto studentų šalpa.

Studentų finansavimo klausimas iškilo tada, kai 1918 m. iš Rusijos į Fribūrą atvyko studijuoti nauji studentai. Apie studentų pakvietimą studijuoti rašyta draugijos „Lituania“ dokumentuose. Viename iš jų skaitome:

Kviesti lietuvius studentus užsienin eiti augštąjį mokslą sumanyta Fribourge 1917-tų mokslo metų pabaigoj. Iniciatorių būrelis kreipėsi, ilgai netrukus, Amerikon, Tautos Fondan, prašydamas suteikti lėšų minėtam tikslui; iš kitos gi pusės pasiuntė įgaliojimus kun. Rėklaičiui, Petrograde, ir kun. Penkauskui, Varoneže, parinkti 15 kandidatų tarpe išsiblaškiusių Rosijos moksleivių.³⁷

Dėl sunkių karo sąlygų iš penkiolikos kviestųjų į Fribūrą atvyko 8 asmenys: Marija Andziulytė, Vincas Mykolaitis, Ona Petrauskaitė, Emilija Ramanauskaitė, Kazys Sakevičius, Uršulė Urniežytė (užsirašė kaip Urnežytė), Henrikas Žilevičius, Julija Žilevičiūtė (užsirašė kaip Žilevičaitė). Kartu su jais atvyko kun. Adomo Vilimavičiaus sesuo Ieva Vilimavičiūtė³⁸. Fribūro universiteto studentų šelpimas rūpėjo trimis kunigams – Ignotui Česaičiui, Izidoriui Tamošaičiui ir Adomui Vilimavičiui. Fribūro lietuvių studentų draugijos „Lituania“ Šalpos fondo ataskaitoje pažymėta:

Sulyg iš anksto jų padarytos tarpusavyj sutarties, jie skyrės sau tik rolę tarpininkų tarp teikiančio lėšas Tauto Fondo ir norinčios mokytis jaunuomenės ir tik ligi tol, kol atvyks minėtoji jaunuomenė [iš Rusijos]. Gi paskui abipusiai susitarus, turėjo būti įsteigtas moksleivių susišelpimo fondas, kurin ir turėjo pereiti Tautos Fondo duodamieji šelpimui pinigai ir jų administracija. [Tokiemis] moksleiviams atvykus, kun. Vilimavičius, kurs savo vardu gavo iš Amerikos pinigus, susišelpimo fondo steigimą pavadino nepribrendusiu klausimu ir visą šelpimo reikalų tvarkymą sukoncestravo savo rankosna. Šitaip dalykams pakrypus, kun. Česaitis ir kun. Tamošaitis atsisakė bendradarbiauti su kun. Vilimavičiumi ir tokiu būdu visas šelpimo aparatas perėjo į rankas išimtinai vieno kun. Vilimavičiaus.³⁹

³⁵ *Ibid.*

³⁶ Vincas Liulevičius, *op. cit.*, p. 457.

³⁷ Friburgo lietuvių studentų akademinės draugijos „Lituanijos“ Savišalpos fondo apyskaita už 1918–1919 mokslo metus, in: *Lietuvos istorijos instituto bibliotekos rankraštynas*, (toliau – LIIR), f. 72–7, l. 1; plg. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, (toliau – LCVA), f. 936, ap. 1, b. 3, l. 11.

³⁸ LIIR, f. 72–7, l. 1.

³⁹ Friburgo lietuvių studentų akademinės draugijos „Lituanijos“ Savišalpos fondo apyskaita už 1918–1919 mokslo metus, l. 1–2.

Nuo 1917 m. rugsėjo 15 d. iki 1918 m. rugsėjo kun. Adomo Vilimavičiaus rankose buvo iš viso 21 254 frankai 25 santimai. Išleista buvo 20 804,93 fr. Pašalpos buvo skirtos: Marijai Andziulytei skirta 1312,6 fr. pašalpa pragyvenimui, rūbams ir mokslui. Vladui Erslavanui skirta 1869,85 fr. pašalpa pragyvenimui, rūbams ir mokslui. Vincui Mykolaičiui skirta 976,46 fr. pašalpa pragyvenimui, rūbams ir mokslui. Jurgiui Košiui skirta 128 fr. pašalpa pragyvenimui, rūbams ir mokslui. Onai Petrauskaitei skirta 1375,86 fr. pašalpa pragyvenimui, rūbams ir mokslui. Emilijai Ramanauskaitei skirta 1284,81 fr. pašalpa pragyvenimui, rūbams ir mokslui. Kaziuvi Sakevičiui už kelionę į Fribūrą skirta 806,30 fr., pragyvenimui ir rūbams – 862,75 fr. Uršulei Urniežytei skirta 1324,36 fr. pašalpa pragyvenimui ir rūbams. Ievai Vilimavičiūtei kelionei į Fribūrą skirta 979,42 fr., pragyvenimui ir rūbams – 884 fr. Henrikui Žilevičiui kelionei į Fribūrą skirta 910 fr., pragyvenimui, rūbams ir mokslui – 1663,99 fr. Julijai Žilevičiūtei kelionei į Fribūrą skirta 900 fr., pragyvenimui, rūbams ir mokslui – 1139,25 fr. Vienuolėms uršulietėms už 6 lietuvių išlaikymą vienuolyne 200 fr. Įvairios išlaidos – 121,50 fr. Be to, kun. Vilimavičius atsiskaitė su Vailokaičio ir K^o banku už kelionės pinigus po 2 frankus už vieną rublį: Marijai Andziulytei 800 fr., Vincui Mykolaičiui 600 fr., Onai Petrauskaitei 1200 fr., Emilijai Ramanauskaitei 800 fr., Uršulei Urniežytei 800 fr.⁴⁰ Šiuos pinigus kun. Vilimavičius dalino be pasižadėjimo gražinti. Tačiau beveik visi gavę pinigus pasižadėjo gražinti „Lituanios“ Šalpos fondui.

Lėšų studentams skyrė Lozanoje veikus „Lituania“ komitetas karo belaisviams ir tremtiniams remti. Šalpos fondo ataskaitoje nurodyta: „1918 mokslo metų pabaigoje, akademinė Friburgo lietuvių studentų draugija „Lituania“, kad pagelbėjus varge atsiradusiems dėlei stokos pinigų studentams/ėms, kreipėsi Centralin Komitetan „Lituania“ nukentėjusiems nuo karo šelpti (Lausanne'oj), prašydama suteikti reikalingas pašalpas“⁴¹. 1918 m. gegužės 3 d. iš Lozanoje veikusio „Lituania“ komiteto gauti pinigai buvo padalinti šiems studentams: Marijai Andziulytei 583,10 fr., Vincui Mykolaičiui 300 fr., Onai Petrauskaitei 609,35 fr., Vladui Erslavanui 270 fr., Emilijai Ramanauskaitei 590,10 fr., Uršulei Urniežytei 593,35 fr., Izidoriui Tamošaičiui 300 fr. Iš viso 3245,90 fr. Be to, įvairiu laiku iš to paties komiteto pinigų gavo: Vincas Mykolaitis 862 fr., Stasys Šalkauskis 2318,75 fr., Izidorius Tamošaitis 1200 fr. Iš viso 4380,75 fr. Abu kartus susidarė bendra 7626,65 fr. suma. Visi paremtieji studentai raštu pasižadėjo gautas pašalpas

⁴⁰ *Ibid.*, 1. 3.

⁴¹ *Ibid.*, 1. 4.

gražinti „Lituanos“ Šalpos fondui⁴². Kun. Vincas Bartuška yra pateikęs platesnį sąrašą asmenų, kuriuos parėmė „Lituanos“ komitetas. Jis išvardijo 22 paremtus asmenis, nors tai dar buvę ne visi⁴³.

Studentų rėmimo klausimas buvo svarstomas Fribūro universiteto lietuvių studentų draugijos „Lituania“ susirinkimuose. Pirmoji užuomina apie atvykusių iš Rusijos studentų rėmimą buvo svarstyta draugijos „Lituania“ susirinkime 1918 m. balandžio 21 d.⁴⁴ 1918 m. birželio 2 d. susirinkime studentų šelpimo problema viešai nebuvo svarstyta, nutarta kalbą pratęsti neoficialiai, pasibaigus susirinkimui⁴⁵. 1918 m. rugsėjo 22 d. įvyko nepaprastasis draugijos susirinkimas, kuriame dalyvavo ir Amerikos Lietuvių Tarybos atstovai kun. Juozas Dabužinskis, Balys Mastauskas ir Kazys Pakštas. Svarbiausias susirinkimo uždavinys buvo sutvarkyti piniginius reikalus, susijusius su iš Rusijos atvykusių studentų šelpimu. Pirmasis kalbėjo kun. Dabužinskis. Susirinkimo protokole rašoma:

Jis pastebi, kad netikslu yra sudėti visą šelpimo reikalą į rankas vieno asmens, bet, iš kitos pusės, taip-pat nepageidaujama yra palikti jį pačiai šelpiamajai moksleivijai. Tas galėtų daryti blogą įspūdį į Amerikos visuomenę. Tikriausias klausymo išrišimas, jo nuomone, bene ar ne bus pavedimas visų šelpimo reikalų vietiniai draugijai „Lituanijai“, kuri suėjusi į kontaktą su „Lituanija“ Lozanoje, geriau negu kas kitas galėtų dalyką atlikti. Vietinė „Lituanija“, stovėdama arčiau šelpiamųjų gyvenimo, geriau pažįsta jų reikalus, užtat ir pasiima pinigų skirstymo pareigas; ji gi susineša su Amerika. Anoji, lozaniškė, pagelbsti pinigais, nesuskubus jiems iš Amerikos ateiti.⁴⁶

Šiam planui paprieštaravo Mastauskas sakydamas, kad jis yra prieš draugijų suvienijimus, ypač kurių uždaviniai yra skirtingi. Taip pat pasiūlė ir savo planą: šelpiamieji pinigus turėtų gauti tiesiogiai iš banko, „bet su tam tikrais nuo savo perdėtinių paliūdjimais, jog pinigai yra jiems tikrai reikalingi“⁴⁷. Kun. Dabužinskis pastebėjo, kad toks sutvarkymas būtų tin-

⁴² *Ibid.*, l. 4–5.

⁴³ Vincas Bartuška, *Lietuvos nepriklausomybės kryžiaus kelias: Kritiškas 1914–1919 metų įvykių ir asmenų įvertinimas*, Klaipėda: „Ryto“ bendrovės spaustuvė, 1937, p. 131.

⁴⁴ Visuotinio draugijos „Lituania“ susirinkimo protokolas, 1918-04-21, in: KAKA, Nr. 366, protokolas Nr. 9 (280).

⁴⁵ Visuotinio draugijos „Lituania“ susirinkimo protokolas, 1918-06-02, in: KAKA, Nr. 366, protokolas Nr. 12 (283).

⁴⁶ Visuotinio draugijos „Lituania“ susirinkimo protokolas, 1918-09-22, in: KAKA, Nr. 366, protokolas Nr. 16 (287).

⁴⁷ *Ibid.*

kamas, jei „būtų lietuviški perdėtiniai“, o jų nesant, toks kitataučių kontroliavimas gali būti per skaudus jaunuomenei. Pakštas dar pridūrė, kad tarp šelpiamųjų yra ir vidurinių mokyklų moksleivių, kurių vyresnybė nėra tie patys asmenys kaip studentų, todėl „priimant p. Mastausko projektą, tenka visur juos traukti į lietuvių jaunuomenės šelpimo reikalus, kas dalyką labai supainiotų“⁴⁸. Taip Mastausko planas buvo atmestas. Kompromisą pasiūlė Stasys Šalkauskis:

Nuolatinei pasiliekaš Friburge Amerikos Lietuvių Tarybos atstovas p. Pakštas pasiima revizoriaus funkcijas: jis pertikrinėja sąskaitas ir veda šelpimo reikalais susinešimus su Amerika. „Lituanija“ gi paima daugiau pildomasias pareigas: riša įvairius šelpimo klausimus ir skirsto sulyg savo nuožiūros reikalaujantiems pinigais. Kun. Dabužinskas įneša pastabą, sulyg kurios išvengimui ateityj visokiems nesusipratimams, reikalinga yra skirti ne vieną revizorių, bet du: šalia A.L.T. atstovo pageidaujamas yra dar vienas asmuo, kurį rinktų „Lituanija“ iš tarpo savo narių, nesinaudojančių pašalpa. Susirinkimas priima pilnumoj p. Šalkauskio pasiūlymą su pridėtąja kun. Dabužinsko pastaba.⁴⁹

1918 m. lapkričio 24 d. susirinkime svarstyti „Lituanios“ Šalpos fondo įstatatai, kuriuos pristatė Mykolaitis. Susirinkimas pavedė Žilevičiūtei, Mykolaičiui, Pakštui, dar pasikvietus ir Šalkauskį, galutinai sutvarkyti fondo įstatus⁵⁰. „Lituanios“ Šalpos fondo įstatatai buvo priimti 1919 m. sausio 5 d. susirinkime, kuriame dalyvavo visi „Lituania“ draugijos nariai, Amerikos Lietuvių Tarybos delegatas kun. Juozas Dabužinskas (Dabužis), kun. Ignatas Česaitis ir kiti svečiai. Įstatų priėmimo procedūra protokole apibūdinta taip:

Kadangi įstatų projektas jau pirmiau buvo perėjęs beveik per visus narius, tad susirinkime jokių svarbesnių permainų nei pataisų neįvyko. Ginčų kilo vien dėl Fondo pagrindo, kuris yra bendras su idėjiniu „Lituanios“ pagrindu. Po gan karšto nuomonių apsimainymo, 9 balsais prieš 1, 2 susilaikant, buvo nubalsuota pagrindą palikti tą patį. Kun. J. Dabužis dar paklausia, ar ne katalikai galės naudoti Fondo pašalpą. Atsakyta, kad sulig įstatų galės, vienok apskritai kandidatų parinkimas priklausys organams, kurie tuo dalyku rūpinsis. Kun. Dabužis su tuo sutinka. Pabaigus svarstyti atskirus įstatų punktus įvyksta balsavimas. 11 balsų, 1 susilaikius, Fondo įstatatai priimti.⁵¹

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ Visuotinio draugijos „Lituania“ susirinkimo protokolas, 1918-11-24, in: KAKA, Nr. 366, protokolas Nr. 1 (289).

⁵¹ Visuotinio draugijos „Lituania“ susirinkimo protokolas, 1919-01-05, in: KAKA, Nr. 366, protokolas Nr. 3 (291).

Po įstatų priėmimo kun. Česaitis pasiūlė kun. Dabužinskį, kaip daug pasidarbavusį Fondo naudai ir dar pasidarbuosiantį, pakelti Fondo garbės nariu. Visi šiam pasiūlymui pritarė. Kun. Dabužinskis Fondui paaukojo 250 frankų⁵².

„Lituanios“ Šalpos fondo įstatų pirmame paragrafe nurodyta, kad fondas veikia kaip atskira akademinės draugijos „Lituania“ įstaiga, jos vardu ir atsakomybe. Antrame paragrafe pažymėta:

Fondo tikslas – šelpti užsieniuos mokslą einantį lietuvių jaunimą, be lyties skirtumo, laikantis šios eilės: „Lituanios“ nariai ir idėjiniai jų draugai Friburge. Studentai ir studentės einantieji mokslą kur kitur, bet stovintieji ant bendro idėjinio „Lituanios“ pagrindo. Vidurinių mokyklų mokiniai Friburge. Šiaip jau lietuviai moksleiviai Vakarų Europoj.⁵³

„Lituanios“ Šalpos fondo idėjinis pagrindas pažymėtas: „spiesti jaunas lietuvių pajėgas ir ruoštis į Lietuvos darbininkus, laikantis Kristaus mokslo principų“⁵⁴. Toks pat kaip Fribūro draugijos „Lituania“ tikslas.

Toliau įstatuose nurodyta, kad Fondas turi tiesioginę pareigą, reikalui esant, materialinę padėtį pagerinti tik savo nariams. Visiems kitiems anksčiau minėtų dviejų kategorijų moksleiviams Fondas turi teisę tai daryti tik tada, jeigu reikalaujančio pašalpos asmens buvimas užsienyje bus pripažintas tikslingu ir naudingu. Savo tikslui pasiekti Fondas teikia grąžinamas pašalpas dviem būdais: nuolatinėmis stipendijomis ir atskiromis paskolomis. Fondo lėšas sudaro: a) grąžinamos paskolos, b) narių mokesčiai, c) aukos, d) pelnas iš leidinių, spausdinamų straipsnių, paskaitų, vakarų ir t. t. Be to, Fondas turi teisę teikti paskolas palankiomis sąlygomis. Pabrėžiama, kad pamatinį Fondo kapitalą privalo sudaryti grąžinamos pašalpos, kurias Fribūro studentams teikė Amerikos lietuvių Tautos Fondas⁵⁵.

Fondo nariai skirstyti į tris kategorijas: a) tikrieji, b) garbės nariai, c) šelpėjai. Visi tikrieji draugijos „Lituania“ nariai kartu buvo ir tikrieji Fondo nariai, nors Fondo nariais galėjo būti ir šiaip lietuviai moksleiviai, besilankantys draugijos idėjinių principų. Skolingi Fondui asmenys, nors ir būtų baigę ar nutraukę savo mokslą užsienyje, liktų tikraisiais Fondo nariais iki to laiko, kol nesugrąžintų visos paskolos. Visuotinis Fondo susirinkimas gali panaikinti tikrojo nario teises, jeigu jis nevykdo savo kaip skolininko

⁵² *Ibid.*

⁵³ „Lituanios“ Šalpos fondo įstatai, 1919-01-05, in: KAKA, Nr. 366, lapai nenumeruoti.

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ *Ibid.*

pareigų ar yra viešai susikompromitavęs. Tikrasis draugijos „Lituania“ narys moka 6 frankus per metus. Nesusimokėjęs „Lituania“ narys netenka teisės naudotis pašalpa, nors išlaiko sprendžiamąjį balsą sprendžiant Fondo reikalus. Visi kiti tikrieji Fondo nariai kasmet moka po 10 frankų. Tiek pat moka ir paprasti Fondo skolininkai. Garbės nariu gali būti asmuo, kuris yra daug pasidarbavęs Fondo naudai arba vienu metu paaukojęs 250 frankų. Nariu šelpėju yra asmuo, kasmet mokantis mažiausiai 10 frankų. Garbės nariai ir šelpėjai aktyviai Fondo darbe nedalyvauja. Pakvietus į susirinkimą, garbės nariai turi sprendžiamąjį balsą, o šelpėjai tik patariamąjį.

Fondo valdymo struktūrą sudarė: a) visuotinis Fondo susirinkimas, b) visuotinis draugijos „Lituania“ susirinkimas, c) vykdomoji (originale – pildomoji) Fondo komisija, d) revizijos komisija, e) padedamoji Fondo komisija Lietuvoje, f) įgaliotiniai JAV. Visuotinis Fondo susirinkimas vyksta Fribūre paprastai vieną kartą per metus, prasidedant mokslo metams. Tačiau vykdomosios Fondo komisijos nuožiūra jis gali vykti dažniau, to pareikalavus visuotiniam draugijos „Lituania“ susirinkimui ar vienam trečdaliui visų Fondo narių. Į visuotinį susirinkimą kviečiami visi tikrieji nariai ir susirinkimas laikomas teisėtu, kai yra visuotinio „Litanios“ susirinkimo kvorumas. Ypatingas tikrųjų Fondo narių nutarimas gali būti patvirtintas apklausos būdu paprasta balsų dauguma. Visuotinis Fondo susirinkimas bendrais bruožais nustato Fondo veikimą einamiesiems mokslo metams, priima vykdomosios komisijos praėjusių metų ataskaitą, pakelia į garbės narius ir renka: a) Fondo reikalų vedėją ir išdininką, kurie kartu su „Lituania“ valdyba sudaro vykdomąją Fondo komisiją, b) revizijos komisiją, c) Fondo komisiją Lietuvoje, d) įgaliotinius JAV.

Visuotinis draugijos „Lituania“ susirinkimas yra aukščiausia Fondo instancija Fribūre. Čia sprendžiami visi einamieji Fondo reikalai. Vykdomoji Fondo komisija sudaroma iš draugijos „Lituania“ valdybos ir Fondo reikalų vedėjo ir išdininko. Ji sprendžia visus vykdomo reikalus paprasta balsų dauguma, pirmininkaujant draugijos pirmininkui. Nesant Fribūre tinkamų asmenų eiti Fondo vedėjo ir išdininko pareigas, jų pareigas gali vykdyti „Lituania“ sekretorius ir knygininkas, vienas arba abu. Tokiu atveju visuose vykdomosios Fondo komisijos sprendimuose būtinas trijų balsų sutarimas.

Vykdomoji Fondo komisija apsvarsto ir patenkina gautas sąmatas ir prašymus, rūpinasi sąskaitų knygų tvarkymu ir korespondencija. Per metus ji pateikia smulkia ataskaitą visuotiniam Fondo susirinkimui, visuotiniam „Lituania“ susirinkimui, praneša apie ataskaitą Fondo komisijai Lietuvoje ir

įgaliotiniams JAV. Fondo reikalų vedėjas tvarko visą Fondo korespondenciją ir visų Fribūre veikiančių Fondo organų veikimo protokolus. Fondo siunčiamuose laiškuose ir formaliuose raštuose pasirašo draugijos „Lituania“ pirmininkas ir Fondo reikalų vedėjas. Pakvitavimuose ir čekiuose patogumo dėlei pakanka vieno įgalioto asmens parašo, dažniausiai išdininko.

Fondo išdininkas saugo Fondo dokumentus ir pildo sąskaitų knygas pagal buhalterijos taisykles. Išdininkas pradeda ir baigia savo funkcijas pateikęs tam tikrus aktus, kuriuos privalo patvirtinti arba revizijos, arba vykdomoji komisija. Sąskaitų knygų turi būti mažiausiai dvi: dienynas ir didžioji knyga. Šių knygų, kaip ir pakvitavimų knygelėlių, lapai turi būti sunumeruoti ir patvirtinti arba revizijos, arba vykdomosios komisijos.

Revizijos komisiją sudaro trys asmenys, renkami iš visų Šveicarijos lietuvių tarpo, kurie nesinaudoja Fondo pašalpa. Nesant tinkamų asmenų, revizijos komisijos narių skaičius gali būti sumažintas iki dviejų narių. Revizijos komisija bent kartą prieš visuotinį susirinkimą peržiūri Fondo knygas ir patikrina kasą. Teisę tai daryti ji turi bet kuriuo metu. Revizijos komisijos protokolai skaitomi visuotiniame Fondo susirinkime po vykdomosios komisijos ataskaitos.

Fondo komisiją Lietuvoje sudaro 3 ar 6 nariai, atsižvelgiant į aplinkybes. Pirmu atveju į komisiją įeina bent vienas, o antru du mokslus baigę tikrieji Fondo nariai. Be to, komisija turi kooptavimo teisę. Fondo komisija Lietuvoje seka bendrą Fondo padėtį ir veikimą, rūpinasi didinti Fondo turta, padeda atgauti gražinamąsias pašalpas iš baigusiu mokslą narių, rūpinasi parinkti kandidatus į atsilaisvinusias stipendijas ir apskritai Lietuvoje atstovauja Fondą. Parinkti įgaliotiniai JAV atlieka tokias pat funkcijas kaip ir komisija Lietuvoje. Visi Fondo veikime dalyvaujantys asmenys yra renkami vieneriems mokslo metams. Šamatos metinėms ar trumpesnėms stipendijoms ir prašymai atskiroms paskoloms įteikiami vykdomajai Fondo komisijai, kuri, ištyrusi ir apsvarsčiusi prašytojų reikalavimus, priima nutarimą dėl pašalpų davimo, jų sumos ir davimo būdo. Prašytojas, nepatenkintas komisijos nutarimu, gali pateikti apeliaciją visuotiniam draugijos susirinkimui. Visuotinį susirinkimą bet kada gali sušaukti ir revizijos komisija, jei būtų matoma netinkama vykdomosios Fondo komisijos veikla.

Skirstant pašalpas, pirmenybę turi Fondo nariai, studijuoti atvykę parinkti Fondo komisijos Lietuvoje ar įgaliotinių JAV. Gaudamas pašalpą kiekvienas šelpiamas asmuo patvirtina pašalpos gavimą. Asmuo, kuris baigė ar nutraukė mokslą, duoda Fondui skolos raštą visai paimtai sumai. Skolininkas pasižada mokėti Fondui mažiausiai 10% nuo savo metinių pajamų, kol

skola bus išmokėta. Negalintis tesėti pasižadėjimo skolininkas gali gauti laikiną, dalinį ar visišką atleidimą nuo skolos mokėjimo. Laikiną ir dalinį atleidimą gali suteikti Fondo komisija Lietuvoje, užsienyje vykdomoji Fondo komisija, o JAV Fondo įgaliotiniai. Visiškai atleisti nuo pašalpos gražinimo gali tik visuotinis Fondo susirinkimas. Dvejus metus pareigų nevykdantis skolininkas gali būti patraukiamas į viešą teismą. Tačiau Fondas neturi teisės trukdyti dvasiniam skolininkų vystymuisi ar individualiam pašaukimui, pavyzdžiui, savo reikalavimais negali varžyti skolininko, nutarusio stoti į vienuolyną, nors tai ir reikštų skolos praradimą. Panašiais atvejais Fondas privalo visiškai atleisti nuo skolos, tačiau toks atleidimas nustoja galios pasikeitus aplinkybėms. Nustojus veikti draugijai, nustoja veikti ir Šalpos fondas. Fondą uždarius, visas jo turtas atitektų Ateitininkų šalpos fondui ar kitai panašiai lietuvių katalikų įstaigai, kuriai dar neatsilyginę Fondo skolininkai privalo išmokėti paskolas. Fondo skolininkai niekada negali būti atleidžiami nuo paskolų gražinimo⁵⁶.

Fondo įstatų pakeitimai buvo pasiūlyti jau 1919 m. sausio 19 d. draugijos „Lituania“ susirinkime, t. y. kitame susirinkime po įstatų priėmimo. Buvo siūloma sugriežtinti formuluotę, kas turės teisę naudotis Fondo pašalpomis, nes „į „Lituania“ gali įstoti ir tokių žmonių, kuriems duoti Fondo lėšas gali būti netikslu“. Vincas Mykolaitis sutiko, kad įstatatai būtų pakeisti, o Stasys Šalkauskis pasisakė, kad įstatatai liktų nepakeisti. Šalkauskis nurodė, kad:

praėjusiame susirinkime, kuomet buvo svarstomi Fondo įstatatai, kai kurie nariai – būtent jis pats, V. Mykolaitis, I. Tamošaitis ir M. Andziulytė, per daug karščiuodamiesi pasielgė nekorektiškai atžvilgiu į kitus draugus ir tokiu būdu varžė juos tinkamai išreikšti savo nuomonę. Ypač esąs nukentėjęs dr-gas I. Abramaitis, kuriam, kaip savo metu daug pasidarbavusiam Draugijos nariui, kalbėtojas reiškia užuojautą. Susirinkimas pritaria tam plojant delnais. Be to, dar paaiškėjus, kad ne visi nariai buvo gavę skaityti įstatų projektą prieš pereitą susirinkimą, Šalkauskis pasiūlo ateinantį susirinkimą duoti išsireikšti del įstatų visiems, kurie to norės ir tuomet įnešti reikalingas pataisas.⁵⁷

Šį pasiūlymą susirinkimas priėmė. 1919 m. sausio 26 d. draugijos „Lituania“ susirinkime Šalpos fondo įstatų 27 punktą buvo papildytas tokia formuluote: „skirstant pašalpas, visuomet pirmenybę turi tie Fondo nariai, kurie yra atvykę kaip parinkti padedamosios Fondo komisijos Lietuvoje,

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ Visuotinio draugijos „Lituania“ susirinkimo protokolas, 1919-01-19, in: KAKA, Nr. 366, protokolas Nr. 4 (292).

arba Fondo įgaliotinių Amerikoje“⁵⁸. Šiame susirikime suformuota Fondo valdyba, kurią sudarė draugijos „Lituania“ valdyba, Fondo vedėjas Kazys Pakštas ir kasininkė „Lituanios“ vicepirmininkė Marija Andziulytė⁵⁹.

1919 m. kovo 23 d. „Lituania“ posėdyje svarstyta paskolų, kurias suteikė kun. Adomas Vilimavičius ir Lozanos „Lituania“ komitetas karo belaisviams ir tremtiniams remti, gražinimo klausimas. Šis klausimas susirinkime svarstytas karštokai. Problema ta, kad nei Tautos Fondas skirdamas pinigų, nei kun. Vilimavičius juos suteikdamas nekėlė jokių atsilyginimo sąlygų. Izidorius Tamošaitis siūlė rezoliuciją, kad kiekvienas suinteresuotas asmuo pasirašytų pasižadėjimo raštą, kad, išmokėjęs Fondui tiesioginę paskolą, apsiima kiek galėdamas anksčiau gražinti paimtą sumą. Šalkauskis siūlė, kad susirinkimas nutartų, jog suinteresuoti asmenys turi moralinę pareigą gražinti sumas ir įrašyti jas į knygas kaip tikras Fondo paskolas arba tai patvirtinti garbės raštu. Kai po ilgokų diskusijų Šalkauskio rezoliucija buvo pateikta balsavimui, Mykolaitis paklausė: „kokią reikšmę turės šis balsavimas ir nutarimas, kadangi nei Fondas, nei šis susirinkimas neturi kompetencijos spręsti apie anas sumas (su tuo visi sutiko), tad ar vienaip, ar kitaip bus nubalsuota, jis pasielgsias taip, kaip norėsias“. Andziulytė paklausė, ką turėtų reikšti „garbės vekselis“. Kilo karšti ginčai. Toliau protokole rašoma:

V. Mykolaitis pasikarščiavęs pasako, kad jisai jaučiašis įžeistas tokiu garbės nagrinėjimu. Del to, savo eilei, įsižeidžia Šalkauskis, kuris daugiausia yra naudojęs tų ekstrasfondinių sumų (iš Lozanos „Lituanios“ komiteto). Pagaliau vėl pastatyta balsavimui, ar susirinkimas pripažįstą, kad ėmę tų sumų studentai turi morale pareigą stengtis jas gražinti? Pripažinta 6 balsais, 3 susilaikant.⁶⁰

Toliau susirinkime keltas klausimas, ką daryti su Lozanos „Lituania“ komiteto karo belaisviams ir tremtiniams remti duotais pinigais. Tamošaitis pasiūlė, kad susirinkimas nutartų gražinti tą sumą kaip tikrą Fondo paskolą, nes tokia buvusi ir paties komiteto mintis. Mykolaitis suabejojo, ar susirinkimas turi teisę taip nutarti. Balsų dauguma buvo priimtas Tamošaičio pasiūlymas⁶¹.

⁵⁸ Visuotinio draugijos „Lituania“ susirinkimo protokolas, 1919-01-26, in: KAKA, Nr. 366, protokolas Nr. 5 (293).

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ Visuotinio draugijos „Lituania“ susirinkimo protokolas, 1919-03-23, in: KAKA, Nr. 366, protokolas Nr. 10 (298).

⁶¹ *Ibid.*

Susirinkime buvo svarstytas Eduardo Turausko laiškas, kuriame pateiktas 11 asmenų sąrašas, norinčių atvažiuoti studijuoti į Šveicariją. Buvo nutarta: „Susirinkimas paveda Valdybai atsakyti, kad atsižvelgiant į sunkų įvažiavimą Šveicarijā, o ypač į „Lituanios“ Fondo stovį, tuom tarpu nieko padėti negalima, bet bus daroma visa, kad rudenio semestriui, jei ne visi, tai bent dalis užsirašiusiųjų galėtų Šveicarijā atvykti“⁶². Be to, apsvarstytas Miuncheno universiteto studento Antano Gylio prašymas, kad Šalpos fondas skirtų paskolą. Nutarta šiam studentui paskolą suteikti⁶³. Neigiamai buvo atsakyta į Fondą besikreipusiems Klemensui Arminui, Jonui Augustaičiui, Leonui Bistrui, Eduardui Jatuliui, Petru Karveliui, Jonui Matulaičiui, Pranui Raulinaičiui, Klemensui Ruginiui⁶⁴. Vėliau kai kuriems iš čia minimų asmenų, pavyzdžiui, Bistrui, Ruginiui ir Jatuliui stipendijos buvo suteiktos⁶⁵. Į Fondą dėl pašalpų per kun. Pijų Bielskį kreipėsi 10 Marijampolės „Žiburio“ gimnaziją baigusių moksleivių. Ir šį kartą Fondas atsakė neigiamai, nes neturėjo lėšų⁶⁶. Lėšų trūko ir pagrindiniam Šalpos fondo rėmėjui Tautos Fondui. Tautos Fondo pirmininkas Kazimieras Urbanavičius rašo:

Tik vargas, kad Tautos Fondas vos-vos gyvuoja. Jį suėdė politiniai reikalai. Neperseniai išsiuntėme 30 000 dol. Lietuvos armijos reikalams. Pareikalauta patriotizmo dėlei, o iš teisybes tai buvo tik pasikėsinimas Tautos Fondą ištuštinti... Ir patuštino. Dabar jame randasi mažiau kaip 20 000 dol., o čia nuskirta moksleiviams 10 000, Krik. demokratams 10 000, Moterų sąjungai Kaune 5000, neskaitant naminių reikalų, kurie sunkiai atliepia ant mūsų finansų. Kaip matote, sąmata didesnė už besantį kapitalą.⁶⁷

1919 m. gegužės 4 d. draugijos „Lituania“ susirinkime svarstytas klausimas, ar vidurinių mokyklų moksleiviai, kadangi nedalyvavo organizuojant Fondą ir priimant įstatus, lygiai su studentais bus įpareigoti grąžinti iki šiol paimitas pašalpas? Kilusias diskusijas nutraukė Turauskas, pasiūlydamas klausimą atidėti tolesniam laikui, kol bus sužinota pačių mokinių nuomo-

⁶² *Ibid.*

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ Akademinės draugijos „Lituania“ Šalpos fondo raštas, 1919-04-29, in: LCVA, f. 936, ap. 1, b. 3, l. 50.

⁶⁵ Žr. LCVA, f. 936, ap. 1, b. 3, l. 74, 76.

⁶⁶ Akademinės draugijos „Lituania“ Šalpos fondo raštas kun. Pijui Bielskui, 1919-05-26, in: LCVA, f. 936, ap. 1, b. 3, l. 46.

⁶⁷ Tautos Fondo pirmininko Kazimiero Urbanavičiaus raštas Fribūro akademinei draugijai „Lituania“, 1919-09-17, in: LCVA, f. 936, ap. 1, b. 3, l. 84.

nė⁶⁸. Susirinkime Tamošaitis iškėlė klausimą dėl atskirų protokolų rašymo, kur svarstomi Šalpos fondo reikalai. Išdėsčius įvairias nuomones, visi sutiko, kad Fondo susirinkimų protokolai bus rašomi atskirai Fondo vedėjo, o šiaip bus daromi nuorašai (ištraukos) iš tų „Lituania“ protokolų, kur bus kalbama apie kuriuos nors Fondo reikalus⁶⁹.

1919 m. gegužės 18 d. draugijos susirinkime buvo gauti vidurinių mokyklų moksleivių Jurgio Košio ir Vlado Erslavano atsakymai dėl paimtų pašalpų. Jie pasižadėjo gražinti jau gautą ir toliau gaunamą pašalpą pagal Fondo įstatus⁷⁰.

1919 m. birželio 29 d. susirinkime Mykolaitis informavo, kad iš JAV gavo Jono Navicko laišką, kuriame jis žadėjo rūpintis moksleivių šelpimo reikalais. Susirinkimas nutarė, kad suteikia Navickui tam tikrus įgaliojimus rinkti aukas ir atstovauti „Lituania“ Šalpos fondo reikalus JAV⁷¹. Tamošaitis pasiūlė išrinkti revizijos komisiją, kad besibaigiančiais mokslo metais patikrintų „Lituania“ ir Šalpos fondo veiklą. Susirinkimas dėl „Lituania“ reikalų tvarkymo pasitiki pačia valdyba, o surasti kandidatus į Fondo revizorius paliko vykdomajai komisijai⁷².

1919 m. spalio 26 d. susirinkime buvo gautas „Lituania“ Šalpos fondo įgaliotinio JAV Navicko pranešimas, iš kurio paaiškėjo, kad „Fondas turi daug pritarimo Amerikos visuomenėje: įvairių organizacijų Seimai ir atskiri asmens yra pasiryžę gausiai remti studentijos šelpimo veiklą“. Navickas atvežė „Lituania“ Šalpos fondui 400 dol. (2200 frankų) privačių aukų⁷³. Susirinkime buvo išrinktas Fondo vedėjas Kazys Pakštas ir revizijos komisija iš dviejų asmenų – Lietuvos misijos Berne sekretorius Pranas Jucaitis ir Ignotas Abramaitis⁷⁴. Tamošaitis pranešė, kad atostogų metu, pagerėjus Fondo padėčiai, nelaukiant visuotinio susirinkimo, tik pasitarus keliems Lozanoje buvusiems nariams, iš Lietuvos pakviesti trys nauji studentai – Leonas

⁶⁸ Visuotinio draugijos „Lituania“ susirinkimo protokolas, 1919-05-04, in: KAKA, Nr. 366, protokolas Nr. 12 (300).

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ Visuotinio draugijos „Lituania“ susirinkimo protokolas, 1919-05-18, in: KAKA, Nr. 366, protokolas Nr. 13 (301).

⁷¹ Draugijos „Lituania“ protokolai, 1919-06-29, in: KAKA, Nr. 366, protokolas Nr. 16 (304).

⁷² *Ibid.*

⁷³ Visuotinio draugijos „Lituania“ susirinkimo protokolas, 1919-10-26, in: LIIR, f. 72–8, l. 2v.

⁷⁴ *Ibid.*, l. 3.

Bistras, Pranas Viktoras Raulinaitis ir Klemensas Ruginis. Susirinkimas šį sprendimą patvirtino⁷⁵.

Toliau svarstyti studentų ir vidurinių mokyklų moksleivių šelpimo klausimai. Dėl pastarųjų susirinkimas taip nusprendė:

Dr-gui Navickui pranešus, kad Tautos Fondas skiria pinigus tikrai studentams, nutarta kreiptis į Tautos Fondą ir išdėstyti jam kolegijastų šelpimo reikalą. Gi kol ateis griežtas atsakymas, nutarta minėtiems kolegijastams pašalpas duoti, remiantis tuo, kad „Lituanios“ Sus[išelpimo] Fondas turi šiek tiek lėšų ir be Tautos Fondo sumų. Tačiau iš išreikštų susirinkime nuomonių paaiškėjo, kad kolegijastų šelpimas visų yra laikoma tikrai kaipo malum necessarium iš nuo seniau susidėjusių aplinkybių.⁷⁶

Pagaliau Tamošaitis perskaitė Tautos Fondo pirmininko Kazimiero Urbanavičiaus laišką, kuriame nurodoma, kad „Lituanios“ Šalpos fondui paskirta 10 000 dolerių, bet iš tikrųjų buvo gauta tik 5000. Kiti pinigai turėjo ateiti vėliau⁷⁷. 1919 m. lapkričio 30 d. draugijos „Lituania“ susirinkime Pranas Jusaitis perskaitė Šalpos fondo revizijos komisijos protokolo juodrašį. Buvo pastebėti kai kurie trūkumai, o Fondo kasos knygas tvarkiusi Ona Petrauskaitė paaiškino, kad ji neįgudusi dirbti tokį darbą, tad negalėjusi visko tinkamai atlikti⁷⁸.

1920 m. vasario 29 d. draugijos „Lituania“ susirinkime svarstytas toks klausimas: „Esant daug keblumų delto, kad iki šiam laikui pati „Lituanija“ rinkdavo stipendiatus ir svarstydavo bei atmesdavo jų prašymus, girdint taip-gi įtarimų iš šalies, kad įnešama šiuo klausimu daug asmeninio, pažinties elemento kyla reikalas šį klausimą tobuliau išspręsti“⁷⁹. Dėl šio klausimo Turauskas pateikė konkrečius pasiūlymus, už kuriuos susirinkimas balsavo ir priėmė. Stipendiatų parinkimas buvo pavestas Katalikų Veikimo Centrai tokiomis pagrindais:

- 1) Sprendimas apie kandidatą tiesioginiai pavedama Kat[aliku] V[eikimo] Centro Prezidiumui, dalyvaujant klausimo sprendime:
 - a) Friburgo Akad[eminės] dr[augijos] „Lit[uania]“ įgaliotam atstovui
 - e) Studentų Ateitininkų Sąjungos Centro atstovui.

⁷⁵ *Ibid.*, l. 3v.

⁷⁶ *Ibid.*, l. 3v–4.

⁷⁷ *Ibid.*, l. 4.

⁷⁸ Visuotinio draugijos „Lituania“ susirinkimo protokolas, 1919-11-30, in: *LIIR*, f. 72–8, l. 7.

⁷⁹ Visuotinio draugijos „Lituania“ susirinkimo protokolas, 1920-02-29, in: *LIIR*, f. 72–8, l. 16.

- 2) Kadangi aplinkybių dėlei piniginiai reikalai vedami pačios „Lituacijos“, kad kandidato prašymas gali būti sprendžiamas Kat[aliku] V[eikimo] C[entro] Prezidiumo su minėtais įgaliojiniais tik gavus iš „Lit[uanios]“ pranešimą, kad jį šiuo tarpu gali patenkinti pav. 1, 2, 3 ir t.t. kandidatūras.
- 3) „Lituacija“ iš savo pusės pasižada nepriimti jokio stipendiatų savystoviai be Kat[aliku] V[eikimo] Centro Prezidiumo sutikimo, išskyrus kandidatą Amerikos Tautos Fondui įsakant.
- 4) Nuolatinių „Lituacijos“ stipendiatų kontingentas iki vasario 29 d. 1920 į Kat[aliku] V[eikimo] Centro kompetenciją nebeįeina ir jo svarstomas bei keičiamas negali būti.
- 5) Am[erikos] Tautos Fondas turi galutinį sprendžiamą žodį apie kandidatą.⁸⁰

Priimti pasiūlymai buvo nusiųsti ratifikuoti Tautos Fondui į JAV.

1920 m. gegužės 9 d. susirinkime prieš tokius nutarimus raštišką pareiškimą pateikė kun. Tamošaitis⁸¹. Susirinkime nurodyta, kad „„Lituacijos“ įgaliojimai tartis su Kat[aliku] V[eikimo] Centru V. Mykolaitis ir Ed. Turauskas pranešė, kad sutartis negalėjusi įvykti Kat[aliku] V[eikimo] Centro Pirminkui nurodžius esant tam svarbių priežasčių“⁸². Buvo išrinkta nauja Fondo revizijos komisija – Jonas Navickas, Ona Vasilaitė ir Ignas Abramaitis⁸³. Taip pat buvo svarstytas Šalpos fondo įstatų registravimo klausimas.

1920 m. birželio 6 d. susirinkime nutarta taisyti Fondo įstatus ir tam reikalui išrinkta trijų asmenų komisija – Pranas Viktoras Raulinaitis, Klemensas Ruginis ir Uršulė Urniežytė. Fondo įstatus nutarta svarstyti trimis skaitymais⁸⁴. Pirmas Fondo įstatų skaitymas įvyko 1920 m. birželio 20 d. draugijos „Lituania“ susirinkime ir buvo apsvaistytas 13 įstatų punktų. Toliau įstatų svarstymas vyko 1920 m. birželio 27 d. ir liepos 4 d. susirinkimuose. Liepos 4 d. nesvarstant buvo priimtas antras skaitymas. Trečias skaitymas įvyko tik 1920 m. lapkričio 7 d. susirinkime, atskirai balsuojant už kiekvieną punktą. Du punktai buvo nepriimti ir grąžinti komisijai. Jie priimti 1920 m. lapkričio 21 d. susirinkime. Įstatų projektas vėl buvo svarstytas 1921 m. lapkričio 20 d. susirinkime ir nutarta pavesti komisijai galutinai apsvaistyti įstatus ir artimiausiam susirinkimui pateikti tvirtinti.

⁸⁰ *Ibid.*, l. 16v–17.

⁸¹ Visuotinio draugijos „Lituania“ susirinkimo protokolas, 1920-05-09, in: *LIIR*, f. 72–8, l. 18.

⁸² *Ibid.*, l. 19.

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ Visuotinio draugijos „Lituania“ susirinkimo protokolas, 1920-06-06, in: *LIIR*, f. 72–8, l. 22.

Įstatai buvo priimti 1921 m. gruodžio 5 d. draugijos „Lituania“ visuotiniame susirinkime⁸⁵. Iš svarbesnių pakeitimų, palyginus su pirmaisiais įstatais, galima paminėti keletą. Kalbant apie lėšas, pirmiausia minimos iš Tautos Fondo gaunamos lėšos. Draugijos „Lituania“ pirmininkas yra ir vykdomosios Fondo komisijos pirmininkas. Vietoje padedamosios Fondo komisijos Lietuvoje ir Fondo įgaliotinių JAV įkurtos padedamosios Fondo komisijos Lietuvoje ir JAV, renkamos visuotiniame draugijos „Lituania“ susirinkime iš 3 ar 5 asmenų. Padedamųjų Fondo komisijų Lietuvoje ir JAV pasiūlytų stipendininkų priėmimą ar atmetimą galutiniai nusprendžia draugijos „Lituania“ visuotinis susirinkimas. Nuolatinės stipendijas gali suteikti tik visuotinis susirinkimas. Baigus arba nutraukus mokslą, paskolos privalo būti gražinamos įmokant mažiausiai 5% nuo paskolos sumos arba 10% nuo metinių skolininko pajamų. Skolininkui mirus, Fondas dėl skolos nekelia jokių reikalavimų skolininko tėvams, šeimai ar giminėms. Vasaros atostogų metu stipendijos neduodamos. Išimtiniais atvejais suteikti paskolas gali visuotinis susirinkimas.

1921 m. gegužės 15 d. draugijos „Lituania“ susirinkime svarstyta studentų šelpimo padėtis. Mykolaitis konstatavo „apverktiną lietuvių katalikų moksleivių šelpimo padėtį kaip Friburge, taip ir apskritai“ ir pasiūlė platesniam klausimo aptarimui išrinkti komisiją. Siūlymui buvo pritarta ir komisija išrinkta, kurią sudarė Pranas Viktoras Raulinaitis, Kazys Pakštas ir Eduardas Turauskas⁸⁶. Kitame susirinkime Turauskas perskaitė komisijos parengtą kreipimąsi (memorialą) apie studentų šelpimą, kuris po ilgų diskusijų buvo priimtas⁸⁷.

1921 m. lapkričio 6 d. susirinkime Fondo reikalų vedėjas kun. Jonas Navickas pateikė praėjusių mokslo metų ataskaitą. Joje nurodyta, kad pajamų buvo 31 528 fr., išleista 29 592 fr. Kitiems mokslo metams liko 1936 fr.⁸⁸ 1922 m. gegužės 14 d. susirinkime „Lituanios“ Šalpos fondo reikalų vedėjas Klemensas Ruginis pranešė apie naujus Tautos Fondo reikalavimus: „Lituanios“ nariai už gautus pinigus turi siųsti vekselius, ateityje tokius pat

⁸⁵ Įstatų tekstas: Akademinės Friburgo lietuvių studentų draugijos „Lituania“ Savišalpos fondo statutas, in: *LCVA*, f. 564, ap. 3, b. 426, l. 1–5.

⁸⁶ Visuotinio draugijos „Lituania“ susirinkimo protokolas, 1921-05-15, in: *LIIR*, f. 72–8, l. 42.

⁸⁷ Visuotinio draugijos „Lituania“ susirinkimo protokolas, 1921-06-12, in: *LIIR*, f. 72–8, l. 43.

⁸⁸ Visuotinio draugijos „Lituania“ susirinkimo protokolas, 1921-11-06, in: *LIIR*, f. 72–8, l. 47.

vekselius išduotų tiesiogiai Tautos Fondui. Taip „Lituanios“ Šalpos fondas bus tarpininkas tarp „Lituanios“ narių ir Tautos Fondo⁸⁹.

1923 m. liepos 15 d. visuotiniame susirinkime buvęs „Lituanios“ Šalpos fondo vedėjas Ruginis pateikė 1921–1922 mokslo metų ataskaitą. Susirinkime konstatuota, kad „Lituanios“ Šalpos fondas tais metais jau neegzistavo ir visas studentų šelpimas tiesiogiai priklausė Tautos Fondui. Taip Fondas veikė iki 1921–1922 mokslo metų pabaigos. Per visus „Lituanios“ Šalpos fondo veikimo metus buvo sušelpta 30 asmenų ir skirta 26 000 dol.⁹⁰ Taip pat svarstytas paskolų gražinimo klausimas:

Kolei egzistavo Lituanijos Fondas visi Lituanijos nariai gaudavo stipendijas iš šio fondo ir jam duodavo pakvitavimus su pasižadėjimais gražinti. Dabar gi nuo pereitų metų Lituanijos Fondas neveikia ir visi Lituanijos nariai stačiai priklauso nuo Amerikos Tautos Fondo ir dauguma narių reikalaujant Tautos Fondui davė jam pasižadėjimus už visą sumą kurią buvo gavę nuo pat pradžios savo studijų. Tokiu būdu kai kurie nariai yra davę tai pat sumai du pasižadėjimu – Lituanijos Fondui ir Tautos Fondui. Tat susirinkimas nutarė kad ant pasižadėjimų duotų Lituanijos Fondui pažymėti kad tas asmuo jau yra davęs ant tos sumos pasižadėjimą Tautos Fondui Amerikoje ir tuo pat šitas pasižadėjimas yra anuliuojamas. Šis nutarimas liečia tik tuos asmenis, kurie buvo davę pasižadėjimus Tautos Fondui.⁹¹

Tačiau draugijos „Lituania“ reikalai su Šalpos fondu tuo nesibaigė. 1925 m. vasario 1 d. susirinkime svarstytas klausimas ką daryti su Šalpos fondo suteiktomis paskolomis. Paskolos buvo dvių rūšių: 1) paskolos lakštai iš Tautos Fondo JAV gautiems pinigams; 2) iš kitų šaltinių gautiems pinigams, kuriuos galima laikyti grynai „Lituanios“ nuosavybe. Dėl pirmos rūšies paskolų valdyba nurodė draugijos pirmininkui susirašinėti su Tautos Fondo sekretoriumi, kad „išsiaiškint[ų] ar jie duotų „Lithuanijai“ teisę išieškoti į šį savo Fondą anas paskolas, kad čia šelpus studijuojančius ir sudarius tuo tikslu geležinį kapitalą“. Dėl antros rūšies paskolų jau „Lituania“ dėjo pastangas jas išieškoti⁹². Tvarkant Šalpos fondo reikalus, skolininkams buvo parašyti laiškai, kad jie gražintų skolas⁹³. 1925 m. liepos 5 d. protokole nurodoma:

⁸⁹ Visuotinio draugijos „Lituania“ susirinkimo protokolas, 1922-05-14, in: *LIIR*, f. 72–8, l. 52v–53.

⁹⁰ Visuotinio draugijos „Lituania“ susirinkimo protokolas, 1923-07-15, in: *LIIR*, f. 72–8, l. 58v.

⁹¹ *Ibid.*, l. 58v–59.

⁹² Visuotinio draugijos „Lituania“ susirinkimo protokolas, 1925-02-01, in: *LIIR*, f. 72–8, l. 84v.

⁹³ Visuotinio draugijos „Lituania“ susirinkimo protokolas, 1925-03-15, in: *LIIR*, f. 72–8, l. 87.

K. Ambrozaitis praneša, kad jam esant Lietuvoje, buvo Litanios ex-narių susirinkimas spręsti skolų, gautų iš Tautos Fondo per „Litanios“ susiŕelpimo fondą, klausimą, kuriame ir jam teko dalyvauti. Yra ŕzinoma, kad Tautos Fondas, pinigus, kuriuos jis skolino per „Litanios“ susiŕelpimo Fondą, nesutinka duoti „Litanios“ nuoŕiūrai. Vienok yra gyvo reikalo, kad Friburge nuolat studijuotų būrelis lietuvių katalikų studentų. Be atatinamos materialės paspirties to nebus galima padaryti. Tuo tikslu yra numatyta ŕitokia iŕeitis. Skolą, duotą per „Litanios“ susiŕelpimo Fondą, iŕieško At[eitinin]kų susiŕelpimo Fondas. $\frac{2}{3}$ tų pinigų ŕelpia Friburge studijuojančius, $\frac{1}{3}$ tų pinigų ŕelpia At[eitinin]kų Fondas laisvu pasirinkimu. Kandidatų ŕelpimui pateikia At[eitinin]kų susiŕelpimo Fondas Tautos Fondui Amerikoje, kursai čia turi „veto“ teisę. ŕis nusistatymas „Litanios“ taipgi priimamas ir K. Ambrozaitis įgaliojamas ir toliaus rūpintis ŕiais reikalais.⁹⁴

Buvo gauti ŕalkauskio ir Mykolaičio laiŕkai, kuriuose jie pasiŕadėjo mokėti skolą⁹⁵.

Draugijos „Lituania“ 1926 m. birŕelio 18 d. susirinkime buvo nutarta ŕalpos fondą perduoti Ateitininkų ŕalpos fondui⁹⁶. Buvo pasiraŕyta perdavimo sutartis ir nusiūsta Ateitininkų ŕalpos fondui:

Akademinė Friburgo Lietuvių Draugija „Lituania“ ŕveicarijoje perduoda esantį prie ŕios Draugijos „Litanios“ Susiŕelpimo Fondą, su visomis jam priklausančiomis teisėmis, Ateitininkų Susiŕelpimo fondo Centro valdybai Kaune sekančiomis sąlygomis:

1. Paskolų sumas, kurios yra išduotos per „Litanios“ Susiŕelpimo Fondą, bet yra ŕio Fondo gautos iš Tautos Fondo Amerikoje, Ateitininkų Susiŕelpimo Fondo Centro Valdyba skolina ŕia tvarka: $\frac{2}{3}$ – du trečdaliu – Friburge (ŕveicarijoj) studijuojantiems ir $\frac{1}{3}$ – vienas trečdalis – kituose universitetuose studijuojantiems. Kandidatus skiria Ateitininkų Susiŕelpimo Fondo Centro Valdyba, o juos galutinai tvirtina Amerikos Tautos Fondo Valdyba Amerikoje.

Pastaba: Į ŕį punktą gali būti Tautos Fondo Amerikoje įvestos pataisos.

2. Visos kitos „Litanios“ Susiŕelpimo fondo išduotos paskolų sumos yra skolinamos tik Friburge (ŕveicarijoje) studijuojantiems. Kandidatus skiria Ateitininkų Susiŕelpimo Fondo Centro Valdyba.
3. Akademinė Friburgo Lietuvių draugija „Lituania“ pasilieka sau teisę perimti iš Ateitininkų Fondo Centro Valdybos jam perduotąjį „Litanios“ Susiŕelpi-

⁹⁴ Visuotinio draugijos „Lituania“ susirinkimo protokolas, 1925-07-05, in: *LIIR*, f. 72–8, l. 92v–93.

⁹⁵ Visuotinio draugijos „Lituania“ susirinkimo protokolas, 1926-02-08, in: *LIIR*, f. 72–8, l. 98v.

⁹⁶ Visuotinio draugijos „Lituania“ susirinkimo protokolas, 1926-06-18, in: *LIIR*, f. 72–8, l. 102v.

- mo Fondą ir perduoti jį, šioje sutartyje išdėstytomis sąlygomis kitai kuriai, Katalikiškos lietuvių moksleivijos šelpimu besirūpinančiai organizacijai, jei Ateitininkų Susišelpimo Fondas paliaus vykdęs sutarty pareikštas sąlygas.
4. Akademinės Friburgo Lietuvių Draugijos „Lituania“ atstovai turi teisę susipažinti, kaip Ateitininkų susišelpimo Fondo Centro Valdybos vedama šia sutarčia perduodamo „Lituanios“ Susišelpimo Fondo reikalai.
 5. Ateitininkų Susišelpimo Fondo Centro Valdyba sutinka perimti „Lituanios“ Susišelpimo Fondą šioje sutartyje išdėstytomis sąlygomis.⁹⁷

Perdavus „Lituanios“ Šalpos fondą Ateitininkų šalpos fondo Centro valdybai, Juozas Leimonas buvo išrinktas „įgaliotiniu ypatingiems perleisto Susišelpimo Fondo reikalams vesti“. Taip pat Šalpos fondo dokumentai buvo perduoti Ateitininkų šalpos fondo Centro valdybai⁹⁸.

Per pirmuosius Fondo veikimo metus, t. y. 1918–1919 mokslo metais, nuolatinės stipendijos buvo paskirtos šiems studentams: Marijai Andziulytei, Onai Petrauskaitei, Emilijai Ramanauskaitei, Stasiui Šalkauskiui, Eduardui Turauskui (nuo 1919 m. gegužės mėn.), Uršulei Urniežytei, Henrikui Žilevičiui, Julijai Žilevičiūtei, Šv. Mykolo licėjaus auklėtiniui Jurgiui Košiui, žemdirbystės mokyklos mokiniui Vladui Erslavanui. Fondo paskolomis naudojosi Fribūro universiteto studentai: kun. Ignatas Česaitis (300 fr.), kun. Vincas Mykolaitis (760 fr.), kun. Izidorius Tamošaitis (1660 fr.). Pašalpą gavo Drezdeno konservatorijos studentas A. Vanagaitis (105 fr.). Be to, Fondas suteikė laikiną pašalpą (578 fr.) liaudies mokytojui Kaziui Sakevičiui, kuris neteisėtai atvyko su kitais studentais iš Rusijos ir kuris draugijai „Lituania“ ir Amerikos Lietuvių Tarybos delegatams Šveicarijoje pripažinus, kad netinkamas studijuoti, buvo išsiųstas atgal į Lietuvą. Fondas atsisakė duoti pašalpą Ievai Vilimavičiūtei kaip nepasirengusiai mokytis užsienyje⁹⁹. Per 1918–1919 mokslo metus iš viso kreipėsi 20 studentų iš Lietuvos, prašydami suteikti galimybę baigti sutrukdytą mokslą. Dėl pinigų trūkumo Fondas pagelbėti galėjo tik dviems. Jau minėtam Turauskui, kuris į Fribūrą atvyko 1919 m. balandžio mėnesį. Antras – Petras Karvelis – negavo leidimo įvažiuoti į Šveicariją ir dėl to pradėjo studijuoti Berlyno universitete. Dėl kitų studentų Fondas kreipėsi į Tautos Fondą ir Amerikos lietuvius, kad suteiktų pagalbą norintiems studijuoti jaunuoliams. Šalpos fondas gavo aukų iš

⁹⁷ *Ibid.*, l. 102v–103; plg. *LCVA*, f. 936, ap. 1, b. 3, l. 27.

⁹⁸ Visuotinio draugijos „Lituania“ susirinkimo protokolas, 1926-07-13, in: *LIIR*, f. 72–8, l. 104v.

⁹⁹ Friburgo lietuvių studentų akademinės draugijos „Lituanijos“ Savišalpos fondo apyskaita už 1918–1919 mokslo metus, in: *LIIR*, f. 72–7, l. 6–7.

vieno kito pavienio asmens, o 1919 m. rugsėjo mėn. iš Tautos Fondo gavo 27 100 fr. subsidiją. Susidarius tokiai padėčiai, Fondas pakvietė tris naujus studentus: Leoną Bistrą, Praną Viktorą Laurinaitį ir Klemensą Ruginį. Esant sunkioms įvažiavimo į Šveicariją sąlygoms, visuotinis draugijos „Lituanian“ susirinkimas nutarė skirti paskolas jau esantiems Šveicarijoje. Nuolatinę stipendiją skyrė buvusiam Lietuvos misijos Berne sekretoriui Pranui Jucaičiui, kuris pasirinko studijuoti chemiją, ir suteikė paskolą Fribūro universiteto studentei Marijai Ambraziejūtei. Be to, gavus patvirtinimą iš Tautos Fondo, kad studentų šelpimui skirta ne 5000, o 10 000, nutarta paskolas skirti trims Vokietijoje studijuojantiems studentams – E. Jatuliui, Remeikai ir O. Grigaitytei¹⁰⁰.

1918–1919 mokslo metais Fondo pajamos sudarė 76 113,38 fr. Išlaidos sudarė 38 313,40 fr. Išlaidos pasiskirstė tokia tvarka: kambariams, maistui ir kitokiems pragyvenimo reikalams – 10 298,80 fr.; įvairiems mokslo reikalams: universitetui, atskiroms pamokoms, knygoms, popieriui ir kt. – 4073 fr.; rūbams, baltiniams, avalynei – 4220 fr.; sveikatos reikalams: gydytojams, okulistams, dantistams, vaistams – 1238 fr.; trims atostogų mėnesiams, įskaitant visą pragyvenimą – 5210 fr.; prieš Fondo įsteigimą atsiradusioms skoloms apmokėti – 2155 fr.; įvairiems smulkiems reikalams – 1130 fr.; Fondo reikalams: knygoms, laiškams, telegrafui – 55,10 fr.; atskirų paskolų išduota 7508,85 fr.¹⁰¹

1919–1920 mokslo metais Fondo pajamos sudarė 41 040,95 fr. Šią sumą sudarė: praėjusių metų likutis – 38 313,40 fr.; per Navicką iš JAV gauta aukų – 2205,50 fr.; Ona Petrauskaitė grąžino 100 fr. laikinos paskolos; banko procentai – 332,75 fr. ir 77,30 fr.; narių mokesčiai – 12 fr. Išlaidų buvo 27 898,35 fr., kurios pasiskirstė tokia tvarka: butas, pensionas, rūbai, skalbiniai – 21 432,70 fr.; universitetas, pamokos, knygos – 3461,50 fr.; sveikatos reikalai – 600,50 fr.; Fondo administravimas – 84,40 fr.; vokiškų markių pirka už 2000 fr.; praėjusių metų skolos – 168,95 fr.; paskola į Lietuvą išvažiujančiam Erslavanui – 150 fr.¹⁰²

Nuo 1919 m. spalio 21 d. iki 1920 m. kovo 30 d. nuolatinės stipendijos (paskolos) buvo paskirtos šiems studentams: Marijai Andziulytei,

¹⁰⁰ Friburgo lietuvių studentų akademinės draugijos „Lituanios“ Savišalpos fondo apyskaita už 1918–19 mokslo metus, in: *LCVA*, f. 936, ap. 1, b. 3, l. 16–17.

¹⁰¹ *Ibid.*, l. 17–19.

¹⁰² Akademinės Friburgo lietuvių studentų draugijos „Lituanios“ Savišalpos Fondo apyskaita iš pirmojo 1919/20 m[mokslo] metų semestro 21 X 1919 m. – 30 III 1920, 1920-03-10, in: *LCVA*, f. 936, ap. 1, b. 3, l. 21–23.

Leonui Bistrui, Pranui Jucaičiui (persikėlė į Miunsterio universitetą Vokietijoje), Onai Petrauskaitei, Pranui Raulinaičiui, Klemensui Ruginiui, Edvardui Turauskui, Uršulei Urniežytei, Henrikui Žilevičiui, Vladui Erslavanui (Hauterive'o agronomijos mokyklos moksleiviui), Jurgiui Košiui (Šv. Mykolo licėjaus auklėtiniui), Andriui Muraškai (Šv. Mykolo komercijos kolegijos auklėtiniui). Atskiras pašalpas-paskolas gavo: Marija Ambraziejūtė, Vincas Mykolaitis, Jonas Navickas, Stasys Šalkauskis, Izidorius Tamošaitis. Be to, skyrė pašalpas Sofijai Orvidaitei (1500 markių) ir A. Vanagaičiui Vokietijoje. Taigi iš viso nuolatinės stipendijos ir atskiros pašalpos buvo skirtos 19 asmenų. Ateinantį semestrą šis skaičius turėjo sumažėti 3 ar 4 žmonėmis¹⁰³. Ataskaitoje toliau konstatuojama: „„Lituania“ Savišalpos fondas, kaip ligšioliai, taip ir toliau remsis Tautos Fondo subsidijomis, be kurių kuo ne visi Friburgo lietuviai studentai trumpu laiku turėtų nutraukti savo mokslą“¹⁰⁴. Vykdomoji Fondo komisija, kuri peržiūri ir tikrina šelpiamųjų duodamas sąmatas, kitam semestriui palikta nepakeista. Ją sudarė akademinės draugijos „Lituania“ valdyba: pirmininkas Vincas Mykolaitis, vicepirmininkė Marija Andziulytė, sekretorius Eduardas Turauskas, knyginkas Henrikas Žilevičius ir Šalpos fondo vedėjas Kazys Pakštas¹⁰⁵. Kitų semestrų ar metų Fondo ataskaitų nepavyko rasti.

Duomenų apie buvusių draugijos „Lituania“ Šalpos fondo stipendininkų skolų gražinimą Ateitininkų šalpos fondui turime iš 1937 m.¹⁰⁶ Čia nurodomi tokie duomenys: Marija Andziulytė-Ruginienė skolinga 12 360 fr., įmokėjo 1446 Lt, nustojusi mokėti; Klemensas Ruginis skolingas 10 411 fr., įmokėjo 2750 Lt, nustojęs mokėti; Uršulė Urniežytė-Starkienė skolinga 11 261 fr., įmokėjo 1600 Lt, moka kas mėnesį 20 Lt; Izidorius Tamošaitis skolingas 6550 fr.¹⁰⁷, įmokėjo 1000 Lt, atsisakė mokėti; Stasys Šalkauskis skolingas 10 140 fr., įmokėjo 4854 Lt, moka kas mėnesį po 50 Lt; Eduardas Turauskas skolingas 8208 fr., įmokėjo 3400 Lt, buvo nustojęs mokėti; Leonas Bistras skolingas 4385 fr. ir 900 Vokietijos markių, įmokėjo 500 Lt, nustojęs mokėti; Pranas Jusaitis skolingas 1236 fr., 4724 Vokietijos markes, įmokėjo

¹⁰³ *Ibid.*, l. 23–24.

¹⁰⁴ *Ibid.*, l. 24.

¹⁰⁵ *Ibid.*, l. 24–25.

¹⁰⁶ Ateitininkų šalpos fondo reikalų vedėjo raštas kan. Antanui Steponaičiui, 1937-07-13, in: LCVA, f. 564, ap. 2, b. 12, l. 264–265.

¹⁰⁷ Izidoriaus Tamošaičio 1920 m. birželio 20 d. pasižadėjime draugijos „Lituania“ Šalpos fondui gražinti skolą nurodoma 5050 Šveicarijos frankų suma; žr. LCVA, f. 564, ap. 1, b. 9, l. 4.

1150 Lt, moka tam tikrais laikotarpiais; Eduardas Jatulis skolingas 50 dol. ir 750 fr., įmokėjo 500 Lt; Pranas Viktoras Raulinaitis skolingas 8688 fr., atsisakė mokėti; Emilija Ramanauskaitė skolinga 3366 fr., nieko negražino; Vladas Erslavanas skolingas 4644 fr., nieko negražino; Jurgis Košius skolingas 6123 fr. ir 100 markių, nieko negražino; Kazys Sakevičius skolingas 2247 fr., nieko negražino; Antanas Vanagaitis skolingas 1400 Vokietijos markių, nieko negražino; Ignotas Česaitis skolingas 300 fr., nieko negražino; Andrius Muraška skolingas 5390 fr., nieko negražino; Henrikas Žilevičius skolingas 6159 fr., nieko negražino; Julija Žilevičiūtė skolinga 3926 fr., nieko negražino; Vincas Mykolaitis skolingas 5361 fr., įmokėjo 1900 Lt, moka kas mėnesį po 50 Lt; Ona Petrauskaitė-Krikščiūnienė skolinga 11 446 fr., įmokėjo 1000 Lt, moka kas mėnesį po 25 Lt; Juozas Leimonas skolingas 1000 fr. ir 300 dol., žada gražinti; Sofija Orvidaitė skolinga 3000 Vokietijos markių, nieko negražino; Nikodemas Pakalka skolingas 2448 fr., nieko negražino; Antanas Gylis skolingas 2000 Vokietijos markių, nieko negražino; Liudas Čepulis skolingas 6283 fr., nieko negražino.

Pabaigoje galima padaryti porą išvadų.

1. Studentų studijų materialinių sąlygų užtikrinimas buvo vienas svarbiausių besikuriančių šalpos organizacijų uždavinių. Tokių organizacijų XX a. pradžioje buvo įkurtos kelios. Fribūro lietuvių studentų akademinės draugijos „Lituania“ Šalpos fondas veikė 1919–1922 ar iki 1926 metų. Per šį laikotarpį sušelpa apie 30 studentų. Fondas daugiausia buvo finansuojamas JAV lietuvių Tautos Fondo lėšomis.

2. Fribūro draugijos „Lituania“ Šalpos fondas daugiausia veikė pirmaisiais nepriklausomos Lietuvos kūrimo metais. Dėl to Fondo duota parama gerokai pasitarnavo studentų aukštosioms studijoms užsienyje, kol dar Lietuvoje tik kūrėsi universitetas. Šio fondo stipendininkais buvo Stasys Šalkauskis, Vincas Mykolaitis, Marija Andziulytė-Ruginienė, Eduardas Turauskas, Leonas Bistras, Izidorius Tamošaitis, Kazys Pakštas, Pranas Jucaitis, Klemensas Ruginis, Ignotas Česaitis, Petras Karvelis.

THE SELF ASSISTANCE FUND OF THE FREIBURG
UNIVERSITY “LITUANIA” SOCIETY

Algimantas Katilius

Summary

At the end of the 19th and beginning of the 20th c. societies were created which were concerned with providing material assistance to students of higher schools. From these societies one can mention two societies founded in Kaunas (“Motinėle”, “Žiburėlis”), the first of which was also active in the USA. In this way the societies of students studying in Western Europe, which were also concerned, with the questions of funds for studies were founded. At Freiburg University in Switzerland there was the academic “Rūta” society, which during the years of World War I had the name “Lituania”. In 1919 the students themselves organized an Assistance Fund as part of this society. The Assistance Fund of the Freiburg Lithuanian Student Academic Society “Lituania” was active in 1919–1922 or until 1926. During this period about 30 students received assistance. Lithuanians from the Tautos Fondas of USA primarily financed the Fund. The Fund was active in the first year of independent Lithuania. Thus, the assistance given by the Freiburg University Academic Society “Lituania” was of great use to students for higher studies abroad while in Lithuania a university was only being created.

